

Erich ROSENZWEIG

Glasoviti liječnik Amatus Lusitanus, pravim imenom João Rodriguez, Portugalac, maran, rođen 1511. g., već je od prve svoje naučne objave i prvog izdanja svojega medicinskog djela »Curatiuonum Medicinalium Centuriae Septem« postao opće poznat u medicinskom svijetu. Kao naročito oštroumni stručnjak svoga vremena, izumio je, korigirao i preporučio više sprava i metoda liječenja.

U svih sedam Centurija, napisanih na temelju ogromnog stečenog iskustva koje su doživjele vrlo mnogo izdanja, opisuje u svakoj knjizi po stotinu naročito izabраниh, s medicinskog gledišta interesantnih slučajeva koje je tretirao u raznim mjestima gdje je živio, tako: u Anversu, Veneciji, Pesaru, Urbinu, Rimu i u našem Dubrovniku, gdje je boravio 1555. do 1558. godine, te u Solunu, gdje je 1568. godinu umro, liječeći kugu koja je tada ondje harala.

Amatus Lusitanus se u svome radu posvema priklonio svojevremenom medicinskom shvatanju i strujanju i posve se pridržava načina liječenja »contraria contrariis«, te zamjenjujući bolest i simptome prepisuje pod uplivom arabističke medikamentozne polipragmazije posve različite lijekove, kao i što upotrebljuje prirodna, ali i magična sredstva, što sve skupa navodi u svih sedam knjiga.

Šesta je Centurija od tih interesantno napisanih knjiga prozvana »Ragusina«, napisana na temelju liječenja Amatusovih dubrovačkih bolesnika.

Amatus Lusitanus je, poznavajući odlično klasičnu medicinsku literaturu Hipokrata, Celsusa, Dioskorida, Galena, Mesue, Oribazija, Aetija, Antila i drugih medicinskih naučenjaka, bio, jasno, u svome načinu liječenja, priklonjen njihovom naučavanju, što je rado i često koristio, prema njihovom iskustvu. U gotovo svih sedam stotina »Curationes« i mnogima dodatnim tumačenjima tih liječenja (»sholije«) navodi i uspoređuje vlastita zapažanja sa onima drugih autora i koje obično lijepim i vrlo izabranim riječima i nazivima poimenično hvali i spominje, citirajući i njihova napisana djela i pojedina poglavlja. Ponekada se, međutim, ali i odalečuje od nekog mišljenja pojedinca, i to na temelju stečenog vlastitog iskustva.

Predavanje održano 22. VI 1978. u Sekciji za povijest medicine Zbora liječnika Hrvatske u Zagrebu.

Kao vrlo praktični liječnik, upotrebljavao je često liječeći razna oboljenja i on već vrlo uobičajeno puštanje krvi, što se već od najstarijih vremena u raznim narodima, na razne načine, sprovodilo. Plinije navodi da su i stari Egipćani već dobro poznavali korist krvne evakuacione terapije, a i Indijci i Grci su je koristili te otvarali krvne žile-vene, zarezivali tkiva i postavljali tikvice (kukurbitule), kod Grka »sikyai«. I drugi su postavljali ventuze, kravlje rogove, rogove bizona itd.

Mnogi od prije navedenih starih klasika medicinske literature navode u svome naučavanju veliku korist takve terapije, ali se nailazi i na izjave suprotnog mišljenja. Dok su jedni preporučivali da se po potrebi, bez sustezanja, pušta krv i trudnim ženama, kao i starcima, ali i djeci i u ranoj dobi, pa se i praktičar, gladijatorski liječnik Galen podrugljivo izražava o Erasistratu da je haimōfobus, tj. da zazire od krvi, budući da u liječenju odbacuje puštanje krvi, to je Antilo oduševljeno puštao krv, dapače još i navodio i mjesta na raznim dijelovima tijela odakle treba, po potrebi, da se to učini. Ta određena mjesta, uz mnoga druga po tijelu, na glavi (čelo, unutarnji očni kut, iza ušiju, pod jezikom), pa još naročito lakatni pregib, spominje kao pogodna mjesta, a jasno da ovise o indikaciji samog oboljenja, a od instrumenata nabraja za različite načine puštanja krvi lancete, nožice, britvice, strijelice s lukovima i druge oštre predmete i spravice.

Hipokrat (V st.) vadi krv iz one žile-vene koja je najbliža oboljelom organu i lokalno pušta krv brončanim kupicama sa sisaljkom. Takove razne kupice su za vađenje krvi (pri nekim rimskim iskopinama nađene) izrađene i iz samoga zlata.

Puštanje krvi pijavicama (evacuatio, missio sanguinis — pijavica, hirudines, sanguisuge) bilo je ne samo u narodnom liječenju u upotrebi također još od najstarijih vremena. U Bibliji se pijavice već spominju pod imenom »halucáh« (to onoma haluká — en biblion ton paroimion). A i stari mnogi grčki i rimski pisci su — da se spomenu samo neki od najpoznatijih — Hipokrat, Nikandar iz Kolofona, Asklepije iz Bitinije, Temison iz Laodikeje, Kornelije A. Celsus, Scribonije Largus, Dioskurid Anazarbejac, Kajo Plinije st., Arhigen iz Apameje, Soran iz Efeza, Antilo, Aretej iz Kapadokije, Galen, Oribazije, Menemah, Celije Aurelijan, Ecije iz Amide, Teofanije Nonnus — u svojim liječničkim knjigama i spisima već navodili upotrebu pijavica za puštanje krvi, kao još i neki neliječnici, stari autori, spominju u svojim spisima pijavice, kao što je to bio Herodot, Teokrit, Horacije Flako, Marko Tulije Cicero, Plaut i još drugi. Nije mi bilo moguće točnije ustanoviti od kada je takva terapija pijavicama već ušla službeno i znanstvenije u raniji način liječenja, ali se prema ustanovljenim podacima već oko 150. godine prije n. e. Nikandar iz Kolofona — koji je bio i svećenik Apolonovog hrama i liječnik, te pjesnik, gramatik, agronom i geograf — spominje da je bio prvi (V. Stanojević: Istor. medic. Zagr.—Beogr., 1953) koji je predložio pijavice za puštanje krvi upravo u svrhu samoga liječenja. Njegov učenik Temison, glasoviti liječnik iz Laodikeje, kao i »metodičar« Menemah dopunili su tu vrstu terapije svoga učitelja obilnijom upotrebom pijavica, kako to piše o njima Plinije (I st.).

Za korisnu i dobru upotrebu puštanja krvi bolesnicima pomoću pijavica bilo je spomena već od vremena Galena i kasnije još i točnijih

uputa od spomenutog Antyla (I pol. II st.), kako je to zapisao Oribazije (»peri bdellon« II 69; V 61). Upoznao je naročito zgodan i koristan način postupka s njima. Kad su, naime, pijavice postavljene i prihvatile, a one su po prirodi izvanredno žilave i otporne, onda ih se još za vrijeme sisanja, tj. dok se još nisu jače napunile krvi, treba da prereže popreko popola, u svrhu povećanog dobivanja isisane krvi iz bolesnika. To je prerezanje pijavica na njenom nešto donjem dijelu dobilo naziv i spominje se pod oznakom »bdelatomija« (bdella grč. pijavica = tomè = rezanje). »... earum caudae forcipe incidendae sunt namque ita, ubi sanguis effluerit ab attrahendo non desistunt« (Galenus: Opera omnia, VI, pag. 289).

Dakle, korist se sastoji u tome što životna i radna otpornost i na donjem dijelu prerezane pijavice u toku samoga sisanja krvi ne popušta, nego nasuprot, ta prepolovljena pijavica najprije ispušta kroz razrez već dotle usisanu i spremljenu krv iz svojih stražnjih komorica-spremnica u koje puni usisanu krv, a zatim nastavlja još dalje kroz vrijeme od po prilici dva sata, jednako, nesmanjenim i žilavim radom, dalje sisanje, čime se onda dobiva znatnija količina izvučene krvi iz bolesnika.

Taj je postupak osobito preporučljiv za one slučajeve kada nema na raspolaganju dovoljan broj pijavica, pa da se onda »bdelatomijom« može izvući dovoljno potrebna količina krvi.

Antylo je dao još i o topičnoj primjeni pijavica značajna i dragocjena uputstva (J. C. Huber: Die Blutegel im Altertum. Arch. f. Klin. Med., Bd I, Jena, 1902, pag. 487).

Poznavajući tu metodu puštanja krvi i prednosti »bdelatomije«, opisane još iz prijašnjih stoljeća, uočio je, jasno, i Amatus, pa je u pogledu uvriježenih, ali nezgodnih načina evakuacije krvi, osobito u terapiji hemoroidnog oboljenja, kao što je otvaranje žila i zarezivanje vena, zbog velike opasnosti i mogućnosti nastanka vrlo teških komplikacija, oštro ukazivao na te moguće nezgode.

Poznato mu je bilo da su neki stari Rimljani izbjegavali kirurške evakuacije krvi u tome području i da su radije namjesto njih upotrebljavali bezazlenije i posve konzervativne narodne lijekove, kao što je posipavanje zadnjice bolesnika pepelom pseće glave, ili da se čine oblozi od odbačene zmijske kože, smekšane u octu.

Amatus Lusitanus je u svome XVI vijeku, kao i mnogii drugi renesansni liječnici, obilno upotrebljavao to vrlo uobičajeno puštanje krvi oboljelima od raznih oboljenja. Krv se puštala ljudima u vrlo velikim, gdjekada upravo u nevjerovatnim količinama. To se činilo, kako radi liječenja same bolesti, a još češće i prvenstveno tek radi postavljanja dijagnoze bolesti, što se moglo učiniti prema boji krvi, gustoći, ugrušavanju i drugim istraživanjima i analizama upravo evakuirane krvi.

Amatus je inciziju vena — flebotomijom — u hemoroidalnom području, zbog spomenute mogućnosti komplikacija, principijelno odbacivao. Flebotomiju je kao vrstu puštanja krvi kod hemoroida zabacivao, ukazivao i naučavao na temelju svog anatomskog znanja da je skopčana s mogućnošću nastanka velikog zla — inde enim multa sequi mala — nazivajući one koji tu, tj. na tome području kirurški rade, da su neznalice. Amatus prije svega znade da je to hemoroidalno područje za rezanje žila nezgodno i maleno, a poslije eventualne aplikacije pijavica, naknad-

vino se ingurgitasset, repente apoplexia enectus obiit.

SCHOLIA. 1(1)

Qum sapè hirudinibus utamur, dignum quaesitum est. An deceat post earum admotionem cucurbitulam affigere, ut Galenus agebat, & agendum proprio quoque libro de hirudinibus suadet, ad leuandam scilicet venositate ab ijs animantibus derelictam. Nos huic quaesito breuiter respondentes, dicimus, non opus esse, quando nos hodie eisdem utimur, purgatis, & à veneno alienis, quas pharmacopola vitreis vasculis diu asseruant, sapè affusa, in noua aqua. Caterùm, in exercenda hac per hirudines euacuatione, ut omnes sciant, huc seruamus ordinem. Postquam affixa sunt, & sanguinis succu hirudines, sanguisuga dicta, tumesceri incipiunt, per medium eas forficibus præcindi mandamus: nam tunc melius sugunt, & ex egroto super perforata sede sedente, supposita aqua calida sanguis in vasculum aut scutulam cadens, ea à nobis per scripta quantitate seruatur, ut postea de eius colore, & substantia iudicium feramus.

Sed

Slika 1. — Amati Lusitani Centuria V (strana 20 i 21 »Sholia«).

no još i za postavljanje kupica — kao što je to radio Galen, preograničeno — in exercenda hac per hirudines euacuatione, jer nema dovoljno mjesta niti da se već prvotno postavi više komada potrebnih pijavica — plures hirudines.

Kao dobar anatom točno poznaje venozni splet — hemoroidalni venozni pleksus i slijed hemoroidalnih vena — quae ad anum terminantur, stoga je upravo bio izraziti protivnik da se, liječeći hemoroide, tj. varikozno proširenje hemoroidalnih vena na njima, u svrhu puštanja krvi, vrše venski urezi nožićima, ili da se vene prerežu, odnosno da se otvaraju kirurški, zarezivanjem tkiva. Stoga Amatus, ispravno rezoni-

Sed licet admirari hodie Bononiensium Medicorum quorundam stupiditatem, ne dixerim ignorantiam: qui indiscretè venas haemorrhoidales phlebotomo aperiendas iubent, vos verò caute, inde enim multa sequi mala, certum est: & scalpelli vice in aperiendis, & reserandis venis haemorrhoidalibus, quae ad anum terminantur, sanguisugis utimini: vel saltem parietaria helxina dicta herba, aut folio ficus, vel simili alio, quibus fricta eo loco, sanguis profiliet, earum venarum reseratis osculis. Placuit autem nobis huiusmodi euacuationis modum docere: cum sciamus eam hodie apud Hispanos praetermissam esse, qua utinam deinceps utantur, & eam in praxim trahant.

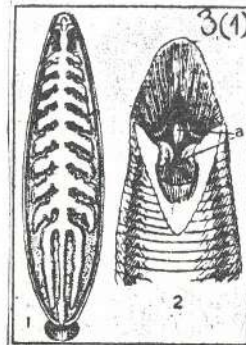
Curatio IV. De hectica febre, intromissa post longas alias febres.

2(1)

Ioannes ab Aegidio Gradu, Teutonus, Antuerpiensis mercator, Vir annos natus triginta tres, longus, gracilis, & temperatura biliosus, quum in hyeme per duos, vel tres menses, febribus laboraret: quas cuius naturae essent, ad praesens referre non puto operæ pretium, eum tamen hectica febre laborare primò occursu comperi. Nam macie affectus, ingen-

Slika 2. — Amati Lusitani Centuria V, pagina 20 et pasina 21 »Sholia«.

rajući i prema svom vlastitom iskustvu, ima jasnu sliku i suprotno gledište od Galenovih tvrdnji za upotrebu flebotomije, pa ovdje preporuča samo prokušani način upotrebe tri do četiri komada pijavica

Blutegel: 1 ein Tier im Längsschnitt, Darm mit Blindsäden rechts und links; 2 Vorderende mit aufgeschlitzter Mundhöhle, um die Pieser (a) zu zeigen.

Slika 3. — Pijavica sa spremnicama-komoricama krvi i otvorenim ustima.

Slika 4.

a — ezofagus
b — komorice
B — cekum
C — rektum
d — anus

ca, razrezivanjem istih popola u toku njihova sisanja »bdelatomijom« Hvaleći da je to dobar i zaista koristan rad, opisuje sve točnije (u sholiji 3. kuracije V. Centurije), što glasi u slobodnom prijevodu:

Budući da često upotrebljavamo pijavice, vrijedno je da se upitamo da li treba poslije njihove primjene postaviti još i kupice, kako je Galen radio i kako upravo preporučuje u knjizi o pijavicama, i šta da se zapravo učini da se u njima živima odstrani preostali otrov. Možemo odgovarajući na to pitanje ukratko reći da ako se danas njima služimo, da ne treba čišćenja od otrova i otpada; ako ih se u ljekarničkim staklenkama dulje vremena ostavi i ako se često nadolijeva svježa voda. Da bi se pak u puštanje krvi pijavicama uputili svi, mi se služimo ovim načinom. Pošto su pijavice, zvane sanguisuge, postavljene i počinju sisanjem da bubre, odredimo da ih se škarama popola prereže, jer tada bolje sišu, a iz bolesnika koji sjedi nad rupičastom sjedalicom, ispod koje je postavljena topla voda, pada krv u posudicu ili u zdjelicu i služi da se ispusti zatražena propisana količina, kako bi se moglo po njenoj boji i po sadržini dati mišljenje. Moramo se doduše danas čuditi bolonjskim liječnicima zbog njihove gluposti, da ne kažem neznanja, budući da bez razlike nalažu da se hemoroidalne vene otvaraju flebotomom, što vam ja pak savjetujem da ne radite, jer je onda sigurno da nastaju velika zla i namjesto da se nožićima otvaraju i prerežu hemoroidalne vene, koje završavaju u anusu, mi upotrebljujemo pijavice, ili pak barem travom penjačicom, zvanom helxina, ili pak listom smokve, ili se služimo i nečim drugim, čime trljanjem tog mjesta izazivamo da krv izlazi iz njihovih venskih otvora. Drago nam je da vas na ovaj način podučavamo kako da se vrši ispražnjavanje krvi, jer nam je poznato da su danas već i sami Španci odustali od onoga načina, te da ne bi niti vi još dalje tako nešto radili i u svojoj praksi provodili.

Već u više kuracija (6, 33, 37, 44) u slijedećoj VI Centuriji (»Ragusina«) daje Amatus Lusitanus opis primjene pijavica pri liječenju hemoroida sa »bdelatomiranim« pojavicama, navodeći korist takvog postupka uz izbjegavanje opasnog otvaranja tamošnjih vena upotrebom flebotomije, te donosimo te izvode u originalu:

VI/6 . . . . iussimus hirudines plures ano admoveri, easque per medium postea disecari qua retractione evacuationeque, sanguis e naribus quoque fluebat, nec a curcu suo desistebat . . . .

VI/33 . . . . Hirudines tres, venis haemorrhoidalibus apponi iussi, quas per medium cum primum tumescere incipiebant, calente supposita aqua, prescindi fecimus, ita enim per medium sectae hirudines, avidius et magis attrahunt . . . .

VI/37 . . . . quatuor hirudines admovere, et eas semiplenas per medium secare curavi . . . .

VI/44 . . . . venis haemorrhoidalibus huius hirudines tres affigi curevimus, fugientes earum apertionem cum phlebotomo, quas, cum tumefieri coeperunt chirurgus forcibus per medium praescindit . . . .

Prema jednom podatku posljednjeg vremena, ta se posebna tehnika puštanja krvi »bdelatomiranim« životinjicama navodno zadržala i u Evropi sve do druge polovice 19. stoljeća (R. Hoeppli: Parasites and parasitic infections in early medicine and science. Singapore, 1959, p. 157; 173).

U anti- i aseptičnoj eri medicine bilo je liječenje pijavicama jako zapostavljeno, ali imamo podatak da je u nas u Dubrovniku Malo vijeće

u mjesecu junu 1781. god. naredilo svima apotekarima da ih moraju držati u svojim apotekama, a za potrebe Grada »hirudines vulga sanguisughe« i da ih imaju prodavati po dva dinara, inače će ih globiti sa deset dukata (R. Jeremić — J. Tadić: Prilozi za istor. zdravstv. kulture starog Dubrovnika. II. Beograd, 1939, pag. 157).

Svojevremeno dosta zaboravljena i zapostavljena terapija pijavicama pobudila je i sada pojedine glasove koji žale da je prestala češća upotreba te korisne i jednostavne terapije konzervativnim načinom. Otkrićem Hirudina, tj. djelotvorne antikoagulantne sekretorne supstancije iz usnih žlijezda pijavice po J. B. Haycraft-u, pred skoro 100 godina (Arch. Explt. Path. Pharm., 18; 209, 1884) doživjela je hirudoterapija donekle novi procvat i svoje naučno obrazloženje, te je i nešto više rehabilitirana i ponovo se više upotrebljava, unatoč gotovih antikoagulantnih, djelotvornih preparata moderne farmaceutске industrije. Tako vidimo da neki opstetričari i u nas opet pribjegavaju staroj terapiji kod stanovitih slučajeva, npr. nastale tromboze vena na ekstremitetu, poslije porođaja, čime se gdjekada zaista odmah postiže smanjenje onih jakih lokalnih tegoba i uklanjanje edem, pa napetost naglo popušta. I neki kirurzi, kao i u maksilo-facijalnoj grani, u internoj, a i u okulistici, pa također još i druge grane zdravstva upotrebljavaju u prikladnim slučajevima isisavanje krvi pomoću pijavica, pa i bez one prije često spominjane »bdelatomije« koja je u nas, uostalom, u našim krajevima, čini se, koliko se dalo ustanoviti, ostala uopće nepoznata.

Literatura

1. Galenus: Opera, De hirudinibus, revulsione, cucurbitulae et scarificatione. X. De methode medendi. — 2. Avicenna: De phlebothomia, cucurbitulis et hirudinibus. — 3. D. Johann Schröders »Pharmacopoeia univ.« Nürnberg bey Stein u. Gabriel N. Raspe 1746. — 4. J. B. Hartmann: Dissertatio de hirudine medicinali, Wien, 1777. — 5. C. G. Gruner: Programma de recte hirudinum applicatione, Jena 1780. — 6. J. Preuss: Zur Geschichte d. Aderlasses, Wien. Klin. Woch. 34/35, 1895. — 7. Dioskurides: (prevod J. Berendes) Arzneimittellehre, Stuttgart, 1895. — 8. Dorvault, N. L'officine de Pharmacie Pratique. Paris, 1889. Sangsue. — 9. Herzfeld, H.: Zur Stauungsbehandlung. Deutsch. med. Woch. Berlin. 1908. — 10. Hovorka-Kronfeld: Vergleichende Volksmedizin. Bd. II. Stuttgart. 1909. — 11. J. Preuss: Biblisch-Talmudische Medizin. 1923; Zur Geschichte des Aderlasses. Wien. Klin. Woch. 1895. No. 34/35. — 12. W. Guttmann: Medizinische Terminologie. Berlin-Wien. 1920. — 13. Encyclopaedia Judaica, Jerusalem, 1971. — 14. Megale Ellenike Egkyplopaideia »Pyrgos«, 1932. Athens. — 15. J. Vrgoč: »Priroda«, Zagreb, 1939. — 16. Babić, I.: Pregled novije jugosl. medicinske (humano-medic.) i veterinarske parasitologije do god. 1960. JAZU. Zagreb, 1965. — 17. J. C. Huber: Die Blutegel im Altertum, Deutsch Arch. f. Klin. Med. 47/1891. — 18. Brockhaus' Conversations Lexikon. 13. Aufl. 2. Bd. Leipzig, 1882. — 19. K. Vrus: Liječenje puštanjem krvi (barbirenje). Liječ. vjesnik, 1940. — 20. Puschmann': Handb. d. Geschichte d. Med. Bd. I Jena 1902. — 21. Knolz J. J.: Naturhist. Abhandl. über d. Blutegel u. ihren med. Gebrauch, Wien, 1820.

AMATUS LUSITANUS AND THE USE OF »BDELATOMIA« LEECHES IN THE THERAPY OF HEMORRHOIDES

Erich ROSENZWEIG

In introduction there are mentioned Amatus Lusitanus »Curatio-num Medicinalium Centuria Septem« and his knowledge of old classic

medical literature in respect of treating a patient by bloodletting. So he went along with Hypocrates, Celsus, and Oribasi in their work. Bleeding a patient by a leech is also mentioned by many ancient Greek and Roman practitioners namely Nikander who was the first to use leeches in treating patients. As very good and useful method it is mentioned a modified method of letting the blood out of the patients body according to Galen and later more precisely Antylo's description of the site and application of a leech in various patients. This particular method with leeches in some cases can be applied by cutting the body of a leech in half during their drawing of the blood in order to increase even more the bleeding from the patient. This transverse cut of a leech is mentioned under term »BDELATOMY« and such animal kups on drawing the blood for even two hours after being cut. This modified method is convenient for a small or limited space on a patient' body. Amatus Lusitanus knew this method in one »sholy« where he described his version and demandet that in treating piles one should not perform a phlebotomy on haemorrhoidal veins which can be associated with severe complications. In this work are cited the original Amatus sequences from his »Centuria« and there are enclosed pictures of leeches. — Is seems that »BDELATOMY« was not in use in our country.

Marija MAKAROVIC

Na celotnem območju Brkinov, ki ležijo v zahodnem delu Slovenije je bilo zdravstveno varstvo še leta po drugi svetovni vojni, podobno kot po ostalem slovenskem podeželju, precej pomanjkljivo. In tako so se vaščani še v obdobju med obema svetovnjima vojnama, deloma pa tudi še prva leta po drugi svetovni vojni, zatekali tudi pri težjih boleznih k domačemu zdravilstvu.

Iz poročila o ljudskem zdravstvu v Brkinih preberemo še za leto 1955 naslednje: »Kot po ostalih slovenskih deželah tako je bilo in je deloma tudi še dandanes v Brkinih v navadi magično zdravljenje poleg zdravljenja z naravnimi sredstvi, tj. z zdravilnimi zelišči, rastlinskimi in živaliskimi mazili itn. Zdravljenje z zelišči je bodisi že priučeno iz zdravilskih knjig ali pa podedovano po praksi starih očetov in mater. Magično zdravljenje bradavic in ječmena na očesu je že stvar preteklosti, ki ga mladi rod ne jemlje več resno, starejši pa ga navajajo kot zelo uspešno sredstvo. Z magičnim zdravljenjem so zdravili tudi obolenje vratnih žlez »drkali«, ki je deloma združeno z zagovarjanjem. Verovanje v zle oči, »varočne oči« je še zdaj naskrivaj v navadi. Oseba, ki je »varočna« čuti bolečine v glavi. Zato ji naredijo »zauroke«, ko čarajo z ogljem in vodo...« (1).

Ob teh posplošenih podatkih o ljudskem zdravstvu v Brkinih imamo na voljo tudi nadrobnejše gradivo o ljudskem zdravstvu v vasi Javorje. Vas Javorje, ki šteje 54 hiš in ima 253 prebivalcev, leži na južnem pobočju Brkinov ob glavni brkinski cesti na Pregarje, ki se oddeli od ceste Kozina — Reka v Obrovu. Vaščani — nekaj manj kot polovica — se deloma ukvarjajo s kmetijstvom, deloma pa so zaposleni. Glavni pridelek je krompir in žito, razvita je tudi živinoreja, predvsem mlečna. V zadnjih letih je vedno več Javorcev zaposlenih v bližnjih industrijskih in obrtnih obratih v Hrpeljah, Obrovu, Podgradu in drugod. Približno 200 metrov iz vasi je studenec Vidanca, z odlično pitno vodo, za katero trdijo domačini, da je zdravilna (2).

Podobno kot drugi Brkinci so si tudi Javorci pri raznih boleznih pomagali z domačimi zdravilnimi zelišči in mazili (I) ter z magičnim zdravljenjem (II) (3). In čeprav je bil zdravnik češkega rodu dr. I. Bilek že pred prvo svetovno vojno v Podgradu — od Javorja je oddaljen približno uro hoda — so se vaščani zatekli k njemu po pomoč le v izjemnih primerih. Med obema svetovnjima vojnama sta tamkaj službovala itali-